

پروژه تحقیقاتی

آسیب شناسی و موانع سرمایه گذاری

خارجی در مناطق آزاد

با هدف؛

- ✓ روش های جدید جذب سرمایه گذار خارجی
- ✓ بررسی قوانین و ارائه راهکار جهت افزایش سود اوری مناطق آزاد

تهیه و تنظیم

موسسه فرهنگی و آموزشی چند منظوره سنجش و توسعه یاس (ساتیا)

۰۹۱۲۶۵۳۱۱۰۹ - ۰۹۱۲۴۵۲۳۴۹۱

بهمن ماه ۱۴۰۱

چکیده :

با گسترش ارتباطات، نقل و انتقالات بوسیله ابزارها و تکنولوژی آسان و ارزان، مهاجرت جزء لاینفک زندگی جوامع امروز گردیده است. در دنیای امروزی دولت‌ها دیگر قادر به جلوگیری از مهاجرت افراد غیر بومی نیستند بلکه در برخی موارد به دنبال جذب و به کارگیری مهاجرین هستند. بر همین اساس، کشورها به دو دسته، مبدا و مقصد مهاجرت تقسیم می‌شوند. مهاجرت جهانی در سال ۲۰۱۹ حدود ۲۷۲ میلیون نفر حدود ۳/۵ درصد جامعه جهانی با انگیزه‌های مختلف بوده که اشتغال، امور خانوادگی و تحصیلات تکمیلی بیشترین سهم در انگیزه‌های مهاجرین داشته است. سایر دلایل از جمله؛ جنگ و درگیری، آزار و اذیت و بلایای طبیعی نیز در مهاجرت افراد به سایر کشورها دخیل بوده است.

با توجه به جایگاه و ارزش مناطق آزاد تجاری در اقتصاد توجه به این مناطق ضرورت یافته و به همین دلیل اولویت‌بندی شاخص‌های اقتصادی این مناطق اهمیت زیادی دارد. هدف از ایجاد مناطق آزاد؛ افزایش و توسعه صادرات، ایجاد اشتغال، جذب سرمایه گذاری داخلی و خارجی و انتقال تکنولوژی، افزایش درآمدهای عمومی، افزایش توریسم، ارتقای جایگاه اقتصادی کشور و بهره مندی از اقتصاد رقابتی است. مناطق آزاد با انجام تولیدات و ایجاد اشتغال، موتور محرکه اقتصادی کشور هستند و باید توجه ویژه به آنها صورت گیرد تا جهش تولید و رونق اشتغال و توسعه کسب و کار عملاً انجام گیرد..

برنامه دولت مبنی بر جذب سرمایه گذران خارجی بیش از ۵ سال است که به اهداف اولیه خود نرسیده است. مناطق آزاد برای ما اهمیت خاص و ویژه‌ای هم از لحاظ خدماتی، هم از لحاظ گردشگری، هم از لحاظ تجارت و هم از لحاظ صنایع دارد مناطق آزاد کشور از ظرفیت‌های بالایی برای فعالیت‌های توسعه ای، اقتصادی، سرمایه گذاری و صادراتی برخوردارند که بر اساس برنامه چهار ساله و سیاست های کلان کشور، استفاده از این ظرفیت مورد توجه قرار خواهد گرفت صادرات، اشتغال، سرمایه‌گذاری خارجی و توسعه و عمران منطقه‌ای از اهدافی است که در قانون مناطق آزاد تعیین شده است. اجرا و استفاده از تمام ظرفیت‌های این قانون از اهدافی است که مناطق آزاد و دبیرخانه شورای عالی مناطق آزاد باید داشته باشند.

اهداف توسعه مناطق آزاد تاکنون در کشورمان محقق نشده است و مهم‌ترین دلیل این امر عملکرد نامناسب مناطق آزاد فعلی و تبدیل شدن آنها به دروازه واردات است.

در این پژوهش ابتدا تعاریف، اهداف، خصوصیات و آمارهایی از عملکرد مناطق آزاد تجاری - صنعتی جهان مطرح می شوند سپس تاریخچه تاسیس، اهداف، قوانین و عملکرد مناطق آزاد تجاری - صنعتی ایران مورد بحث قرار می گیرد. ضمن تحلیل ناکامی های نسبی این مناطق در ایران راه کارهایی برای کسب موفقیت این مناطق ارائه می گردد همچنین عوامل موثر بر عملکرد مناطق آزاد ایران شناسایی شده و درجه تاثیرگذاری هر یک از آنها تعیین گردیده است. و در نهایت مناطق آزاد انتخاب شده به عنوان نمونه از جهت قوانین و مقررات سرمایه گذاری خارجی مورد بررسی قرار خواهد گرفت و در پایان راه کارهای موثر جهت جذب سرمایه گذاری خارجی ارائه خواهد شد.

با توجه به سهم بالای مهاجرت در تحولات اجتماعی جوامع، برنامه‌ریزی و بهره‌مندی از راهبرد مشخص در این زمینه را ضروری می‌نماید. زیرا مهاجرین فرصت‌ها و چالش‌هایی را برای کشورها به همراه دارند. برنامه‌ریزی در مساله خدمات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی مهاجرین برای هر کشور و دولتی جزو اهدافی است تا اولاً از آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی کاسته شود و ثانیاً حضور مهاجرین را تبدیل به فرصت‌هایی برای کشور در حوزه داخلی از جمله اقتصادی و ظرفیتهای نخبگان نماید و ثالثاً افزایش نفوذ منطقه‌ای، بین‌المللی و بخصوص در عرصه دیپلماسی عمومی، فرهنگی، رسانه‌ای، اقتصادی و سازمانهای بین‌المللی گردد. زیرا نحوه تعامل با مهاجرین در افزایش قدرت نرم کشورها در عرصه منطقه‌ای و بین‌المللی نقش بسزایی دارد.

با توجه به جمعیت بالای مهاجرین و پناهندگان ساکن در ایران که براساس آمارهای غیر رسمی نزدیک به پنج میلیون نفر پناهنده و مهاجر که حدود ۶ درصد جمعیت ایران را شامل می‌شوند و نیز موقعیت ژئوپلیتیک ایران در خاورمیانه، برنامه‌ریزی و سیاستگذاری در حوزه اتباع و مهاجرین از جمله سخت‌ترین سطوح سیاستگذاری است؛ که می‌بایست با نگاهی راهبردی، امنیتی، علمی، فرهنگی و اجتماعی به دنبال استفاده بهینه از ظرفیتهای مهاجران و همچنین کنترل و کاهش آسیب‌ها و معضلات مهاجرین و اتباع بود.

فعالان فرهنگی افغانستان هم علاقه و ارادت خود را به انقلاب اسلامی اثبات کرده و هم خدمتشان به زبان فارسی بر کسی پوشیده نیست. در سال ۱۳۹۳ وقتی یادداشت استاد محمد کاظم کاظمی شاعر، نویسنده، محقق و استاد برجسته زبان و ادبیات فارسی درباره تمدید کارت اشتغال و انتخاب شغل چوپانی در شبکه های مجازی، سایت ها و خبرگزاری های داخلی رسانه ای شد شاید کمتر کسی از وضعیت بغرنج فعالان فرهنگی و هنری مهاجرین آگاهی داشت

یکی از راههای ایجاد سرعت در توسعه اقتصادی و آبادانی و ایجاد اشتغال، جلب سرمایه و سرمایه گذاری خارجی است. جلب سرمایه گذاری خارجی می تواند موجب اصلاح نظام مدیریتی و تبادل تجربیات اقتصادی و انتقال دانش نوین و تکنولوژی و فناوری جدید باشد در این تحقیق مطالعات نظری و تجربی خارجی برای یافتن شرایط و الزامات جذب بهینه سرمایه گذاری خارجی بررسی شده. همچنین موانع و مشکلات جذب سرمایه گذاری خارجی خصوصاً شیعیان افغانستان، هند، پاکستان و عراق و کشورهای حوزه خلیج فارس بررسی شده است. تطبیق رهنمودهای حاصل شده از تحقیق با وضعیت ایران از طریق بررسی آمارهای موجود، مرور مطالعات پیشین و نظرسنجی از خبرگان نشان می‌دهد، شرایط بهره برداری کافی و حداکثری از میزان اندک جذب جریان ورودی سرمایه خارجی در جهت توسعه اقتصادی کشور وجود ندارد. اگرچه محیط نامناسب کسب و کار و تحریم های بین المللی از اقبال سرمایه گذار خارجی به ورود و سرمایه گذاری در کشور به شدت کاسته است، سیستم بانکی ناکارآمد، عدم مشوق های صحیح به سرمایه گزار و عدم ضمانت بین امللی سرمایه گار یها از مهمترین دلایل عدم رونق سرمایه گذاری در ایران است. همچنین برداشت و درک نادرست مدیران و سیاستگذاران کشور از سرمایه گذاری مستقیم خارجی و نگاه غلط امنیتی و نبود ظرفیت های جذب و انتقال صحیح و کامل فناوری از این طریق اشاره کرد.

طرح و برنامه‌های پیشنهادی در حوزه اتباع و مهاجرین خارجی هر چند که در سطح ملی نگاشته شده است ولی دارای تاثیرگذاری خارجی و با هدف اولاً کاهش هزینه‌های دولت در بخش‌های خدماتی و ثانیاً افزایش درآمدهای دولت از بسترهای مغفول مانده در حوزه مهاجرین و اتباع و ثالثاً تقویت و تاثیرگذاری قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در عرصه منطقه‌ای، بین‌المللی و تعامل با سازمان‌های بین‌المللی است.

علی کدخدازاده، جامعه شناس ایرانی در گفت‌وگو با «آنا تولی» در این رابطه تصریح کرد: مهاجران افغان به صورت کامل و قطعی با جامعه ایران سازگار نشده‌اند. ما به صورت کلی اشتراکات فرهنگی و زبانی با بخشی از مردم افغانستان داریم. اما این شامل همه مردم افغانستان نمی‌شود. بخش بزرگی از مردم افغانستان که به ایران آمده اند افرادی از طبقات فرودست و متوسط رو به پایین بوده و بنابراین تعداد قابل توجهی از آنها مجبور شدند سراغ کارهای غیر تخصصی بروند.

در ارائه این طرح و برنامه‌ها، ضمن توجه به نقش نهادهای بین‌المللی در افزایش سهم دریافتی کمک هزینه‌های خدماتی جمهوری اسلامی به پناهندگان و مهاجرین؛ افزایش احساس رضایت از دریافت خدمات توسط مهاجرین و پناهندگان ساکن در ایران نیز مدنظر می‌باشد. طرح حاضر حاصل ساعت‌ها بحث و بررسی و تجربه مهاجرین نخبه و سرمایه گزار و متخصصین این حوزه به رشته تحریر در آمده است.

تاریخچه مفهوم ارزیابی

ارزیابی به عنوان یک فرایند ذهنی در طول تاریخ همواره با انسان بوده. اما ارزیابی در معنای رسمی آن نسبتاً جوان است و از اواخر سال های ۱۸۰۰ میلادی به کار می‌رود. در طول زمان از ارزیابی تعبیر و تفاسیر زیادی شده است. مثلاً معلمان و کسانی که به نحوی با آموزش سرو کار داشته‌اند برای اطلاع از میزان موفقیت یادگیرندگان از آزمون استفاده می‌کردند.

اولین فعالیت قابل توجه در خصوص ارزیابی مطالعه ۸ ساله تابیلرواسمیت (۲) در سال‌های ۱۹۳۰ بود. این فعالیت به نوعی آغاز یک دوره خاص در ارزیابی محسوب می‌شود. این دوره از فعالیت‌های ارزیابی مصادف با پرتاب سفینه «اسپوتنیک» توسط روس‌ها به فضا بود که باعث شد اصرار بر ارزیابی برنامه‌های آموزشی در آن زمان و بعداً در اواخر دهه ۱۹۵۰ و دهه ۱۹۶۰ به حداکثر برسد. هدف عمده این ارزیابی‌ها بررسی میزان وصول به اهداف بود.

ویس (۱۹۸۸) می‌گوید: ما ارزیاب‌ها مطالعه خود را با این قصد انجام می‌دهیم که به تصمیم‌گیرندگان کمک کنیم عاقلانه‌تر تصمیم بگیرند، شواهدی به دست می‌آوریم که موفقیت‌ها و تنگناهای برنامه را نشان می‌دهند. برخی عامل‌ها را که به پیامدهای بهتر و بدتر همراه است تشخیص می‌دهیم و اغلب توجه می‌کنیم که برنامه مورد نظر چگونه در عمل کار می‌کند و چرا به نتایج و اثراتی که مشاهده کردیم منجر شده است و انتظار داریم این داده‌ها در فرایند تصمیم‌گیری وارد شود و اعمالی را که مردم در سطح ستاد، سطوح بالای مدیریت یا سطوح بالاتر سیاستگذاری انجام می‌دهند زیر نفوذ و تأثیر قرار دهد.

ارزیابی در فرهنگ فارسی معین “بهای چیزی را معین کردن” تعریف شده است. لغت جایگزین آن در زبان فرانسه نیز “evaluer” به معنی “پیدا کردن ارزش” است. بنابراین فرایند تعیین ارزش یا اهمیت چیزی را ارزیابی گویند.

اولین تعریف ثبت شده از ارزیابی به نام رالف تایلر است. وی ارزیابی را وسیله‌ای جهت سنجش میزان رسیدن برنامه به اهداف می‌داند. در این تعریف اهداف به تغییرات مطلوب اشاره می‌کند که انتظار می‌رفت در اثر اجرای یک برنامه آموزشی در رفتار فراگیران حاصل آید.

اندیشمندان دیگری نیز معتقد بودند که ارزیابی به تجزیه و تحلیل هزینه-فایده یک طرح پس از اجرای آن می‌پردازد. اگر ارزیابی حین اجرای طرح انجام گیرد هدف آن بهبود مدیریت برنامه یا اتخاذ تصمیم برای ادامه، گسترش یا تجدیدنظر در طرح خواهد بود. اما اگر در پایان طرح انجام شود هدف آن مشخص کردن عوامل موفقیت یا عدم موفقیت طرح است.

یک فعالیت ارزیابی چگونه انجام می‌شود؟

برای این کار در ابتدا مجموعه‌ای از معیارها یا هنجارها بعنوان شاخص‌های ارزیابی مشخص می‌شوند. ارزیابی در زمینه‌های مختلف فعالیت‌های انسانی مانند آموزش، صنعت، بهداشت، روانشناسی، مدیریت تجارت، اقتصاد، امور مالی، فناوری و سایر موارد کاربرد دارد. چند نمونه از فعالیت‌هایی که می‌توان ارزیابی کرد: ارزش یک کالا در بازار، عملکرد کاری یک فرد، کیفیت یک محصول، توسعه یک پروژه، وضعیت یک بیمار، وضعیت اقتصادی یک سازمان و غیره.

به نقل از بال و آندرسون فعالیت‌های ارزیابی را می‌توان بر اساس شش هدف عمده فهرست کرد:

۱. شرکت در اخذ تصمیم برای شروع
۲. ادامه، توسعه و تصدیق
۳. اصلاح برنامه
۴. مدارکی برای حمایت بیشتر از برنامه‌ها

۵. اکتساب مدارکی برای حمایت بیشتر جهت مخالفت با برنامه

۶. شرکت در درک و فهم و اصول روان شناختی، اجتماعی و سایر فرایندها.

هدف ارزیابی چیست؟

برای درک اهمیت مقوله ارزیابی جمله معروف پیتر دراگر را به خاطر آورید که گفت: «چیزی که نمی‌توانید اندازه بگیرید، نمی‌توانید مدیریت کنید». ارزیابی بیشتر قضاوت در مورد توانایی فرد یا کیفیت چیزی است. هدف اصلی آزمون ارزیابی نتیجه‌گیری سطح، کیفیت یا استانداردهای موجود در مورد چیزی یا شخصی است. از نتایج برای توسعه بیشتر همان چیز یا در تصمیم‌گیری‌های مربوط به آن استفاده می‌شود. برای مثال، کالاها قبل از اینکه اجازه فروش در بازار را پیدا کنند توسط مقامات مورد از لحاظ کیفی مورد آزمایش قرار می‌گیرد. لازم به ذکر است که ارزیابی فرآیندی مستمر است.

شیوه بکارگیری ارزیابی چند نوع است؟

به روش‌های مختلفی می‌توان ارزیابی عملکرد را سنجید که در ادامه آنها را بیشتر توضیح داده‌ایم:

۱. روش مقیاس رتبه‌ای

۲. روش مقیاسی رفتاری

۳. روش ثبت وقایع حساس

۴. روش توصیفی

۵. روش رتبه بندی

۶. مقایسه زوجی

۷. توزیع اجباری

۸. روش انتخاب اجباری

۹. ارزیابی ۳۶۰ درجه

۱۰. ارزیابی براساس مدیریت بر مبنای هدف (MBO)

مناطق آزاد:

مناطق آزاد تجاری - صنعتی در دنیا سابقه طولانی دارد. در سال ۱۸۸۸ اولین بندر آزاد، تجاری - صنعتی که تا حدودی با اهداف مناطق آزاد تطابق دارد در بندر هامبورگ به وجود آمد.

در جمهوری اسلامی ایران به موجب برنامه اول اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی سه منطقه به نام های قشم، چابهار و کیش به عنوان مناطق آزاد تجاری - صنعتی کاندیدا شدند که به سبب عدم مکان یابی صحیح تا امروز موفق به اجرای اهداف مناطق آزاد نبوده اند. استراتژی مناطق آزاد استراتژی صادرات است.

اما متأسفانه این مهم هنوز در مناطق آزاد ایران به وقوع نپیوسته است. برعکس استراتژی واردات جایگزین آن شده که به مناطق داخلی کشور به ویژه صنایع کوچک آسیب وارد کرده است. این پدیده نیز با اهداف مناطق آزاد تجاری - صنعتی در تعارض است. اگر مناطق آزاد تجاری - صنعتی بخواهد در جمهوری اسلامی ایران موفق گردد، باید مکان یابی درست صورت پذیرد و ضوابط مکان یابی در آن

اعمال شود

یکی از اهدافی که کشورها از جمله ایران به دنبال آن هستند، توسعه اقتصادی است و یکی از هدف‌هایی که کشورها برای رشد و توسعه پایدار مدنظر خود قرار داده‌اند، افزایش کیفی و کمی تولید است. بررسی مناطق آزاد موفق در جهان مبین این است که مناطق آزاد برای پیشرفت اهدافی چون توسعه صادرات، افزایش اشتغال، جذب سرمایه‌گذاری خارجی و انتقال تکنولوژی‌های جدید و توجه به ایجاد زیرساخت‌های موردنیاز را مدنظر قرار داده‌اند که این باعث تقویت اقتصاد ملی می‌شود.

لازمه عملکرد موفقیت‌آمیز این مناطق، وجود زیرساخت‌های مناسب، وجود کارکرد تخصصی محدود و محصورشده و رفع موانعی است که این مناطق در شرایط حاضر با آن‌ها مواجه‌اند. مناطق آزاد ابزاری برای ورود به بازارهای جهانی و بهره‌گیری از مزیت‌های نسبی اقتصاد داخلی در تجارت بین‌المللی هستند و عامل تسریع‌کننده (کاتالیزور) ارتباط اقتصاد ملی با اقتصاد جهانی‌اند (رکن الدین افتخاری، مجدانی تهرانی و رازینی، ۲۰۰۹). اساس شکل‌گیری مناطق آزاد این است که سرمایه، موتور رشد و توسعه اقتصادی یک کشور است. مناطق آزاد را می‌توان به انواع منطقه آزاد تجاری، منطقه پردازش صادرات، منطقه ویژه اقتصادی، منطقه آزاد توریستی و منطقه آزاد شرکت‌ها تقسیم کرد (اسفندیاری، مقدس حسین زاده و دلاوری، ۲۰۰۸).

به طور میانگین سرمایه‌گذاری خارجی در مناطق آزاد در هر سال حدود ۴۰ میلیون دلار است. این آمار در مقایسه با آمارهای کشورهای همسایه تقریباً نزدیک به صفر است. صادرات کالای تولیدشده در مناطق را می‌توان ملاک میزان تولید قرار داد. حداکثر صادرات یا به عبارتی کالای تولیدشده در مناطق آزاد حدود یک میلیارد دلار است؛ این عدد معادل ۲/۵ درصد کل صادرات کشور است. واردات در سه بخش از طریق منطقه به سرزمین اصلی، واردات مواد اولیه و همچنین کالاهایی که برای مصارفی غیر از عملیات تولید وارد منطقه می‌شوند، بررسی شده‌اند. بر این اساس، ۲ میلیون و ۱۲۴ هزار و ۶۶۸ تن کالا از طریق منطقه به سرزمین اصلی به ارزش ۴۱ هزار و ۳۰۲ میلیارد ریال وارد شده است. ارزش واردات مواد اولیه برای مصرف در واحدهای تولیدی منطقه نیز ۲ هزار و ۷۰۸ میلیارد ریال است که برای واردات ۱۱۸ هزار و ۳۱۱ تن کالا بوده است.

ارزش واردات کالاهایی که برای مصارفی غیر از عملیات تولید و پردازش وارد محدوده منطقه می‌شود، ۳۸ هزار و ۷۹۴ میلیارد ریال است؛ بنابراین واردات در مناطق آزاد حدود ۴/۵ برابر مجموع صادرات و صادرات مجدد و سهم آن از کل واردات کشور در سال ۹۲ حدود ۶/۲۶ درصد بوده است؛ این در حالی است که سهم صادرات از مناطق آزاد در سال مذکور، ۱/۷۲ درصد از کل صادرات کشور بوده است (گمرک جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۳).

سابقه مطالعات

الف) تعداد شرکت‌ها: آخرین آمار منتشرشده دبیرخانه شورای عالی مناطق آزاد نیز نشان می‌دهد ۳۳۰۰ شرکت در مناطق آزاد کشورمان ثبت شده‌اند. نکته درخور توجه درباره مناطق آزاد کشورمان این است که بنگاه‌های فعال صنعتی تنها بخش کوچکی از هزاران شرکت ثبت‌شده در این مناطق را تشکیل می‌دهند. با بررسی آمارها در این حوزه می‌توان گفت به طور معمول حدود ۱۰ درصد از واردات کالاها در مناطق آزاد، صرف تهیه مواد اولیه و دیگر مواد مورد نیاز بنگاه‌های تولیدی در داخل این مناطق می‌شود. این مسئله نشان می‌دهد فعالیت شرکت‌ها در حوزه تجارت بسیار بیشتر از شرکت‌های تولیدی است. درواقع یکی از علل صادرات پایین از مناطق آزاد را می‌توان میزان اندک تولید محصول در این مناطق دانست.

ب) میزان صادرات و واردات: درباره شاخص صادرات باید بیان کرد مناطق آزاد بر خلاف هدف مدنظر از تأسیسشان، به سکوی واردات به کشور تبدیل شده‌اند. مطابق آمار شورای عالی مناطق آزاد تجاری-صنعتی و ویژه اقتصادی، در سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۰ میزان کل صادرات مناطق آزاد کشور حدود ۵۴ هزار و ۳۵۳ میلیارد ریال و میزان واردات ۳۲۶ هزار و ۹۳۱ میلیارد ریال بوده است. با مقایسه ارقام واردات و صادرات می‌توان گفت در سال‌های مذکور میزان واردات مناطق شش برابر مقدار صادرات بوده است. میزان صادرات کل مناطق آزاد در کشور کمتر از یک میلیارد دلار در سال صادرات است.

ج) میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی: مطابق آمار، در سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۸۹ میزان سرمایه‌گذاری خارجی انجام‌شده در کل مناطق کشور معادل ۱۰ هزار و ۹۷۵ میلیون دلار بوده است. مقایسه این شاخص با میزان سرمایه‌گذاری خاجی در نقاط کشور وضعیت

رضایت‌بخش‌تری ترسیم می‌کند، با این حال روند سرمایه‌گذاری خارجی در سال‌های مذکور به استثنای سال‌های ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷ نزولی بوده است. به طور متوسط در مناطق آزاد ایران سالانه ۴۰ میلیون دلار سرمایه‌گذاری خارجی می‌شود.

د) سرمایه‌گذاری داخلی: مناطق آزاد در ایران قبل از ایجاد زیرساخت‌های لازم به عنوان منطقه آزاد، فعالیتشان را شروع کرده‌اند. با این هدف که هزینه ایجاد زیرساخت‌ها از طریق عوارض واردات تأمین شود. همین امر موجب شده است مسئولان اداره‌کننده مناطق آزاد در کشور نه تنها تمایلی نسبت به کاهش واردات نداشته باشند، بلکه همواره سعی کنند میزان واردات را افزایش دهند. در نتیجه، در سال ۹۳ در قبال بیش از ۳ میلیارد دلار واردات از مناطق آزاد تنها ۲۰۰ میلیون دلار صادرات از این مناطق صورت گرفته است. بی‌تردید یکی از مهم‌ترین دلایل رونق واردات در مناطق آزاد، تأمین هزینه توسعه و ایجاد زیرساخت‌های این مناطق از محل درآمدهای وارداتی است.

ه) ترانزیت: مطابق آمار دبیرخانه شورای عالی مناطق آزاد کشور، میزان ترانزیت در مناطق آزاد تجاری در سال ۱۳۹۰ معادل ۱۲۰۸ میلیون دلار بوده است (دفتر تحقیقات و سیاست‌های پولی و بازرگانی، ۱۳۹۵، دبیرخانه شورای عالی مناطق آزاد، ۱۳۹۵). اسفندیاری و همکاران (۲۰۰۸)، به مطالعه ارزیابی عملکرد مناطق آزاد تجاری ایران و تأثیر آن در توسعه اقتصادی این مناطق با استفاده از داده‌های ترکیبی در سه منطقه آزاد کیش، قشم و چابهار پرداخته‌اند. نتایج حاکی از آن است که آزمون حداقل مربعات وزنی، حاکی از آن است که افزایش در متغیرهای هزینه‌های جاری و عمرانی با سه وقفه تأخیری، سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی و درآمدهای عمومی تأثیر مثبت و معنی‌داری بر توسعه صادرات و درآمد ارزی این سه منطقه داشته و به جذب درآمد ارزی این مناطق کمک شایانی کرده است.

آسیب‌شناسی مشکلات موجود مناطق آزاد

به‌طور طبیعی وقتی سرمایه‌گذاران خارجی وارد مناطق آزاد نشوند یا تعداد آنها بسیار کم باشد یا صرفاً با هدف تجارت (واردات) وارد شوند تکنولوژی هم وارد نخواهد شد. بر این اساس وقتی سرمایه‌گذار و تکنولوژی نباشد کارگر و مهندس دانش‌آموخته هم از مناطق آزاد بیرون نخواهد آمد. در نتیجه نفع مورد نظر از مناطق آزاد عاید کشور نخواهد شد. این فقدان سود و بهره در حالی است که مناطق آزاد پتانسیل بزرگی برای توسعه اقتصاد کشور دارند.

در حال حاضر که صنعت در کشور ما با مشکل رکود روبه‌رو است، یکی از بهترین راه‌های نجات توسعه صادرات است و مناطق آزاد میدان این عملیات نجات است. به نظر می‌رسد اولویت اصلی مناطق آزاد باید صنعت باشد و راه اصولی تنفس صنعت در مناطق آزاد توسعه صادرات است. برای این امر بسیار مهم باید سمت و سوی مناطق آزاد را بگردانیم. یعنی صادرات به جای واردات، ورود تکنولوژی خارجی به جای بردن تکنولوژی قدیمی از داخل، بردن کارگر و مهندس از داخل و آوردن سرمایه‌گذار و مهندس بزرگ از خارج. نگاه مناطق آزاد در فروش باید به خارج باشد نه به داخل و در تولید باید به داخل باشد و نه به خارج. تاکنون این روند برعکس بوده است. بنابراین وجود مراکز و شرکت‌های بازاریابی صادرات در کنار اصلاح قوانین مناطق آزاد، تغییر مدیرانی که به صادرات بهایی نمی‌دهند و اصلاح ساختار سازمانی باهدف توسعه کیفی مناطق آزاد مبرم ترین اصلاحات لازم برای این مناطق به شمار می‌رود. راه توسعه صنعتی با توسعه کیفی مناطق آزاد هموارتر می‌شود، اما بسیار بعید است که طرح‌های توسعه کمی گرهی از اقتصاد کشور بگشاید. مناطق آزاد پیشران صنعت هستند. اگر پیشران خوب عمل نکنند همه واگن‌ها از رسیدن به مقصد باز می‌مانند.

مناطق آزاد بر خلاف رسالت خود که قرار بوده سکوی پرتاب تولید و صادرات کشور باشند در حال حاضر مقصد بیش از ۹۰ درصد قاچاق کالا به داخل کشور هستند. این مناطق با فاصله گرفتن از اهداف خود مشکلات زیادی را برای اقتصاد کشور ایجاد کرده‌اند.

واردات بی‌رویه در مناطق آزاد: این مناطق امروزه به تونل واردات تبدیل شده‌اند و سهمی در صادرات کشور ندارند. این واردات کالا در واقع واردات بیکاری به کشور و کاهش اشتغال است.

افزایش مناطق آزاد زمینه‌ساز ورود کالای قاچاق: تسهیل قاچاق کالا از جمله مسائلی است که به واسطه ضعف قوانین مرتبط با مناطق آزاد ایجاد شده است. درواقع معافیت واردات کالای مسافری و کالاهای تهنجی و همچنین عدم نظارت کافی و کنترل در مبادی مناطق آزاد و عدم هماهنگی گمرک مناطق مذکور و سرزمین اصلی از دلایل اصلی تسهیل قاچاق در مناطق آزاد به حساب می‌آید.

عدم کارایی مناطق آزاد: از دلایل عدم موفقیت مناطق آزاد می‌توان به گزینش و جانمایی غیرعلمی این مناطق اشاره کرد. به طوری که به جای توجه به توانمندی‌ها و ظرفیت‌های این مناطق به نیازهای آن‌ها توجه شده است.

اشکال ذاتی در ساختار مناطق آزاد: عدم پیروی از قوانین داخلی در مناطق آزاد باعث شده است که مناطق آزاد در پازل مصالح اقتصاد ملی قرار نگیرند و از سیاست‌گذاری‌های ملی برای اقتصاد کشور تاثیر نپذیرند. علاوه بر این مشکل ساختاری دیگر این مناطق این است که مرز محکم و مشخصی بین منطقه آزاد و استانی که در آن قرار گرفته است وجود ندارد که باعث واردات غیرقانونی به کشور می‌شوند و درآمدهای گمرکی کشور را نیز با کاهش رو به رو کرده‌اند.

توان پایین در جذب سرمایه‌گذاری خارجی و افزایش صادرات: ارزش واردات از مناطق آزاد در سال ۹۳ بیش از ۳.۳ میلیارد دلار بوده است در صورتی که ارزش صادرات در این مناطق کمتر از ۲۰۰ میلیون دلار بوده است. علاوه بر این اصلی‌ترین هدف مناطق آزاد جذب سرمایه خارجی بوده که طبق آمار سالیانه ۴۰ میلیون دلار جذب سرمایه خارجی در این مناطق صورت گرفته که در مقایسه با کشورهای همسایه تقریباً صفر است.

تبدیل مناطق آزاد به کانال واردات کالاهای مصرفی: کالاهای وارد شده از طریق مناطق آزاد حداقل ۵ برابر کالاهای تولیدی این مناطق است. با بررسی نوع کالاهای وارداتی متوجه می‌شویم که تقریباً تمام کالاهای وارداتی کالاهای مصرفی هستند.

عدم هم‌خوانی با سیاست‌های اقتصاد مقاومتی: با توجه به بند ۱۱ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، ایجاد مناطق آزاد بایستی به اهدافی نظیر انتقال فناوری‌های پیشرفته، گسترش و تسهیل تولید، و صادرات کالا و خدمات نزدیک گردد و در مورد واردات نیز تامین اقلام استراتژیک (نیازهای ضروری) مورد تایید قرار گرفته است. اما در حال حاضر هیچ یک از مناطق آزاد کشور به این شاخص‌ها نزدیک نشده‌اند.

مشکلات معیشتی زندگی بومیان مناطق آزاد: بهبود ۱۵ درصدی وضعیت اشتغال در مناطق آزاد در ازای ۱۵۰۰۰ میلیارد تومان فرار گمرکی یعنی به ازای هر یک درصد رشد اشتغال در مناطق آزاد، حدود ۱۰۰۰ میلیارد تومان هزینه به کشور تحمیل شده است که به هیچ وجه اقتصادی و معقول نیست.

فعالیت شرکت‌های صوری: رشد تعداد شرکت‌های ثبت شده در مناطق آزاد حاکی از آن است که شرکت‌های زیادی به منظور بهره‌مندی از مزایای مناطق آزاد در این مناطق ثبت شده اند ولی در سرزمین اصلی به فعالیت می‌پردازند. سازمان امور مالیاتی نیز پس از ثبت این شرکت‌ها امکان رصد فعالیت‌های آن‌ها را ندارد.

هزینه های اجرای طرح :

مبلغ کل این پروژه : ۶,۰۱۷,۰۲۱,۸۰۰ ریال به ریال (به صورت خالص) (شش میلیارد و هفده میلیون و بیست و یک هزار و هشتصد ریال) می باشد که باتوجه به شرح خدمات تا ۲۵ درصد قابل افزایش از سمت کارفرما می باشد و مشاور ملزم به ادامه کار طبق شرح خدمات درخواستی می باشد

بخش اول مطالعات سنجش و بررسی

بخش دوم: بررسی مشکلات و موانع سرمایه گذاری خارجی

بخش سوم : ارائه راه کار ها و دستوالعمل های تسهیل در سرمایه گذاری

کلیات هزینه ها

۱- استخدام تیم عملیاتی و مطالعاتی

۲- سفر به مناطق آزاد (بلیط هواپیما، اسکان، غذا و رفت و آمد)

۳- هزینه های چاپ و صحافی و پرینت و تایپ

۴- هزینه های استفاده از مشاوران و اساتید دانشگاه

منابع:

شهرزادی، لیلا؛ باب الحوائجی، فهیمه؛ اشرفی ریزی، حسن (۱۳۹۲). تحلیل هزینه-سودمندی: شاخصی برای ارزیابی اقتصادی کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی. مدیریت اطلاعات سلامت. دوره دهم، شماره دوم، خرداد و تیر.

World Road Association (PIARC) in Iran. Economic Evaluation Methods for Road Projects in PIARC Member Countries. Trans. Ghahremani, H. Tehran, Iran: Vice Chancellor for Research and Technology; ۲۰۰۴. [In Persian].

۹. Anderson R. Systematic reviews of economic evaluations: utility or futility? Health Econ ۲۰۱۰; ۱۹(۳): ۳۵۰-۶۴.

Zaza S, Briss PA, Harris KW. The Guide to Community Preventive Services: What Works to Promote Health?: What Works to Promote Health? Oxford, UK: Oxford University Press; ۲۰۰۵.

Mustafa H. Conflict of Multiple Interests in Cost-Benefit Analysis. International Journal of Public Sector Management ۱۹۹۴; ۷(۳): ۱۶-۲۶.

Weick E. Cost-Benefit Analysis and its Possible Application to the EARP Process" [Report]. Ottawa, Canada: Canadian Federal Environmental Assessment Review Office; ۱۹۹۳.

۱- برنامه زمانی، برآورد ساعات کار و هزینه‌های پرسنلی به تفکیک مراحل انجام طرح:

ردیف	شرح فعالیت هر مرحله	مدت زمان (به ماه)	زمان شروع پس از انعقاد قرارداد (به ماه)	کار مورد نیاز (نفر ساعت)				میزان حق تحقیق				جمع حق تحقیق (ریال)
				کاردان	کارشناس ارشد	دکتر	کاردان	کارشناس ارشد	دکتر	دکتر	جمع حق تحقیق (ریال)	
۱	مطالعه و پژوهش		۳			۵۶۰				۱۲۲.۷۲۷	۶۸,۷۲۷,۱۲۰	
۲	مطالعه و پژوهش		۳			۵۶۰				۱۱۰.۹۸۸	۶۲,۱۵۳,۲۸۰	
۳	مطالعه و پژوهش					۵۰۰				۱۱۰.۹۸۸	۶۲,۱۵۳,۲۸۰	
۴	کمک در بخش پژوهش				۵۰۰			۵۴.۹۹۸			۲۷,۴۹۹,۰۰۰	
۵	کمک در بخش پژوهش				۵۰۰			۵۴.۹۹۸			۲۷,۴۹۹,۰۰۰	
۶	کمک در بخش پژوهش						۵۰۰			۴۰.۳۴۱	۲۰,۱۷۰,۵۰۰	
جمع (نفر ساعت)					۱۰۰۰	۱۱۲۰			جمع کل حق تحقیق: ۲.۶۸۲.۰۲۱.۸۰۰			ریال

۲- هزینه مواد و وسایل مصرفی:

ردیف	نام ماده یا کالا	مقدار	قیمت واحد	جمع (ریال)
کاغذ A4 خودکار صبحانه ناهار شام	۵ نفر برای ۶۰ روز به طور متوسط	۱۰۰۰.۰۰۰ صبحانه ۷۰۰.۰۰۰ ناهار ۶۰۰.۰۰۰ ریال برای شام (در روزهای سفر)	۴۹۵,۰۰۰,۰۰۰	
جمع کل هزینه های مصرفی: ۴۹۵.۰۰۰.۰۰۰				ریال

۳- هزینه وسایل و تجهیزات غیرمصرفی: (وسایلی که پس از اجرای طرح در واحد باقی خواهد ماند از جمله تجهیزات آزمایشگاهی و یا کتاب)

ردیف	نام و مشخصات	مقدار	قیمت واحد	جمع (ریال)
چاپ کتاب تحقیقاتی	تحقیقات آسیب شناسی	۱۲ جلد گالینگور	۷.۰۰۰.۰۰۰	۱۱۰.۰۰۰.۰۰۰
جمع کل هزینه های غیرمصرفی: ۱۱۰.۰۰۰.۰۰۰				ریال

۴- هزینه مسافرت ها:

ردیف	هدف از سفر	مبدأ و مقصد	وسیله نقلیه	هزینه سفر	دفعات سفر	تعداد نفرات	جمع هزینه (ریال)
پرواز کرایه اتومبیل هزینه اقامت در هتل برای ۸ سفر و اقامت ۵ روزه جمعا ۴۰ روز هتل	مصاحبه فیلم گزارش تحقیق پژوهش	تهران به قشم کیش ارس سلفچگان	هواپیما هواپیما هواپیما اتومبیل سواری	۲۷.۰۰۰.۰۰۰ ۴۵.۰۰۰.۰۰۰ ۳۰.۰۰۰.۰۰۰ ۱۰.۰۰۰.۰۰۰ متوسط شبی ۱۰.۰۰۰.۰۰۰	۲ ۲ ۲ ۲	۲ و ۵ نفر بسته به کار مطالعاتی	۲۷۰.۰۰۰.۰۰۰ ۳۰۰.۰۰۰.۰۰۰ ۱۸۰.۰۰۰.۰۰۰ ۵۰.۰۰۰.۰۰۰ جمع هتل ۴۸۰.۰۰۰.۰۰۰
جمع کل هزینه مسافرت ها: ۱.۲۸۰.۰۰۰.۰۰۰							ریال

۵- هزینه های متفرقه:

عنوان	نوع سرویس یا خدمات	هزینه (ریال)
خدمات عمومی (شامل خدمات کامپیوتری، چاپ و تکثیر، خدمات کارگری، کرایه زمین، کرایه اتومبیل و ...)	تایپ چاپ پرینت	۴۵۰.۰۰۰.۰۰۰
خدمات تخصصی (شامل سرویس های آزمایشگاهی، ترجمه و ...)	ترجمه مقالات نمونه انگلیسی	
خدمات مشاوره ای	کمک از متخصصان مناطق آزاد به صورت حق الزحمه ساعتی	۵۵۰.۰۰۰.۰۰۰
موارد پیش بینی نشده		۴۵۰.۰۰۰.۰۰۰
جمع کل هزینه های متفرقه:		۱.۴۵۰.۰۰۰.۰۰۰ ریال

جمع کل بودجه طرح: ۶,۰۱۷,۰۲۱,۸۰۰ ریال به صورت خالص ریال

بدون احتساب بیمه و مالیات

تهیه و تنظیم

موسسه فرهنگی و آموزشی چند منظوره سنجش و توسعه یاس (ساتیا)

۰۹۱۲۴۵۲۳۴۹۱ - ۰۹۱۲۶۵۳۱۱۰۹ - ۰۹۱۲۴۵۱۳۴۶۱

دی ماه ۱۴۰۱

مدیرعامل: دکتر علیرضا ناییج